

Monika Kapusta
Uniwersytet Łódzki
Wydział Prawa i Administracji
ORCID: [0000-0002-7632-244X](https://orcid.org/0000-0002-7632-244X)

Ochrona godności a użycie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej w prawie polskim

Protection of dignity and the use of means of coercion and firearms in Polish law

Streszczenie

W artykule omówiono zagadnienia związane z ochroną różnych aspektów godności przez podmioty uprawnione do używania i wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej. Zastosowanie tych właśnie środków – co do zasady – jest związane z ingerencją w wolności i prawa człowieka. Może zatem prowadzić do naruszenia godności osób, wobec których środki te są stosowane. Z powyższych względów istotne jest dokonanie analizy regulacji prawnych dotyczących środków przymusu bezpośredniego i broni palnej oraz przepisów odnoszących się do podmiotów uprawnionych do posługiwania się tymi środkami, a następnie ustalenie, czy ochrona godności została w nich wskazana wprost, czy jest ona wystarczająca, czy jej zakres jest tożsamy (w przypadku różnych podmiotów) oraz czy istnieje potrzeba ujednolicenia przepisów dotyczących tego zagadnienia.

Słowa kluczowe

godność osobowa, godność osobista, godność służby, godność funkcjonariusza, godność urzędu, formacje ochronne

Abstract

The article is about protection of various aspects of dignity by entities which are entitled to use the means of coercion and firearms. The use of these means is connected – as a rule – with interference with human rights and freedoms. It may also lead to violations of dignity of persons to whom these measures are applied. For the above mentioned reasons, it is important to analyze legal regulations referring to entities authorized to use the means of coercion and firearms, and to determine whether the protection of dignity was explicitly indicated in these legal regulations, is it sufficient, whether its scope is the same (in the case of various entities) and is there a need to harmonize regulations in this area.

Keywords

personal dignity, dignity of service, dignity of office, officers' dignity, protective formations

Wstęp

W literaturze od lat poświęca się wiele uwagi tematyce ochrony godności. Zbadano już różne aspekty tego zagadnienia, ale wiele innych nadal pozostaje niezgłębionych. Brak jest między innymi opracowania, w którym zostałyby usystematyzowana kwestia ochrony godności przez poszczególne podmioty uprawnione do użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej. Tymczasem jest to zagadnienie szczególnie istotne z tego względu, że zastosowanie tych środków może prowadzić nie tylko do ochrony godności (przede wszystkim osób pokrzywdzonych działaniami sprawcy przestępstwa czy innego czynu zabronionego), ale również – choć nie celowo – do jej naruszenia (zwłaszcza osób, wobec których środki te są stosowane).

Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej¹ (dalej u.ś.p.b.p.) miała stanowić kompleksowe źródło regulacji użycia i wykorzystania wskazanych środków. Wydaje się jednak, że tak nie jest. Niektóre kwestie nie zostały w niej bowiem w ogóle unormowane. Trudno szukać pewnych rozwiązań prawnych także w innych aktach regulujących funkcjonowanie podmiotów uprawnionych do stosowania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej. Luki prawne w tym zakresie mogą się zaś przyczynić do trudności z interpretacją przepisów u.ś.p.b.p., w tym z wyznaczaniem granic działania podmiotów wymienionych w tym akcie, co nierzadko prowadzić może do naruszania wolności i praw człowieka, w tym wymienionej już godności.

1. Pojęcie i znaczenie godności w prawie polskim

Godność stanowi fundamentalną konstytucyjną wartość w porządku prawnym Rzeczypospolitej Polskiej. Świadczy o tym w szczególności umiejscowienie jej ochrony w rozdziale II Konstytucji RP², który rozpoczyna się od tzw. zasad ogólnych. Pierwsze miejsce w ich katalogu zajmuje właśnie godność człowieka – przyrodzona i niezbywalna, stanowiąca źródło praw i wolności człowieka i obywatela. Jej nienaruszalność uznano za priorytet w demokratycznym państwie prawnym³.

Wyjaśnienia wymaga, że godność jest pojęciem polisemicznym, poddawany analizie przez przedstawicieli różnych dziedzin nauk⁴, w tym doktryny prawa⁵, a na-

¹ T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1834 ze zm.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

³ Zob. M. Granat, *Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 8, s. 16-18.

⁴ Szerzej np. M. Borski, *Godność człowieka jako wartość uniwersalna*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2014, nr 3, s. 7-20.

⁵ Szerzej m.in.: Z. Duniewska, *Polisemia godności w terminologii prawniczej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2005, t. LXXI, s. 9-27; Z. Duniewska, *Poszanowanie i ochrona godności człowieka w działaniach podmiotów administracyjnych*, „Ius et Administratio” 2005, nr 4, vol. 8, s. 7-30; F.J. Mazurek, *Godność*

wet nauki Kościoła⁶. Wyróżnia się w szczególności dwa wymiary godności związanej z osobą ludzką:

- 1) godność osobowa – wymieniona w art. 30 Konstytucji RP – jest obiektywną wartością przypisywaną każdej istocie ludzkiej. Należy ją uznać za przyrodzony atrybut człowieka podlegający bezwzględnej ochronie prawnej. Traktowana jest jako pierwotna i naczelną w hierarchii wartości osobowych w porządku prawnym⁷;
- 2) godność osobista (osobowościowa, empiryczna) – będąca atrybutem człowieka, który może on nabyć, rozwijać i utracić. Jest łączona z poczuciem własnej wartości, szacunkiem dla siebie i szacunkiem innych. Zgodnie z tym rozumieniem godność jest traktowana jako synonim: honoru, dumy, dobrego imienia, czci. Człowiek może, ale nie musi posiadać takiej godności. Choć nie stanowi ona podstawy praw człowieka – jest dobrem prawnym podlegającym, już konstytucyjnej, ochronie (w art. 47 ustawy zasadniczej odniesiono się do ochrony czci i dobrego imienia).

Oba wymienione wyżej wymiary godności odgrywają znaczącą rolę w funkcjonowaniu formacji ochronnych, czyli podmiotów o zróżnicowanych nazwach, których podstawowym zadaniem jest przeciwdziałanie naruszeniom różnych sfer istniejącego porządku prawnego przez zabezpieczanie dóbr prawnie chronionych o szczególnej wartości indywidualnej lub społecznej, w tym głównie bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego (albo określonych obszarów tych dóbr)⁸.

osoby ludzkiej podstawą praw człowieka, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001; A. Kojder, *Godność i siła praw*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2001; K. Complak, *Godność człowieka jako kategoria prawa: opracowania i materiały*, Centrum Handlu i Poligrafii, Wrocław 2001.

⁶ Z punktu widzenia nauki Kościoła katolickiego „godność osoby ludzkiej ma podstawę w stworzeniu jej na obraz i podobieństwo Boże [...]; wypełnia się ona w powołaniu jej do Boskiego szczęścia [...]. Jest właściwe istocie ludzkiej, że w sposób dobrowolny dąży do tego wypełnienia. Osoba ludzka przez swoje świadome czyny [...] dostosowuje się lub nie do dobra obiecanego przez Boga i potwierdzonego przez sumienie moralne [...]. Ludzie kształtują samych siebie i wzrastają wewnętrznie, całe swoje życie zmysłowe i duchowe czynią przedmiotem swojego wzrostu [...]” (*Katechizm Kościoła Katolickiego*, <http://www.katechizm.opoka.org.pl/>, dostęp 15.04.2020 r.).

⁷ Z. Duniewska, *Zasada ochrony godności człowieka*, [w:] M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 157–158.

⁸ W literaturze i orzecznictwie wskazuje się również na inne – już nie dotyczące bezpośrednio człowieka – wymiary godności, jak m.in.: godność zawodu (tak m.in. M. Gawryluk, *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, LexisNexis 2012; H. Izdebski, J.M. Zieliński, *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Wolters Kluwer 2019; wyrok SA w Katowicach z dnia 25 stycznia 2019 r., III APa 59/18, LEX nr 2630493) czy godność służby (T. Kuczyński, *Odpowiedzialność funkcjonariuszy służb zmilitaryzowanych za przewinienia dyscyplinarne mniejszej wagi*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2012, nr 6, s. 24; A. Miruć, *Godność człowieka jako wyznacznik prawa administracyjnego stanowionego na szczeblu centralnym*, [w:] J. Zimmermann (red.), *Aksjologia prawa administracyjnego*, t. I, Wolters Kluwer Polska 2017; wyrok SN z dnia 9 czerwca 2005 r., SNO 28/05, LEX nr 471989).

2. Istota środków przymusu bezpośredniego w świetle u.ś.p.b.b.p.

Wskazana tematyka nabiera szczególnego znaczenia w przypadku działań, które poza ochroną mogą prowadzić do ingerencji w szeroko rozumianą godność, a nawet jej naruszenia, co może nastąpić m.in. w sytuacji zastosowania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej. Zagadnienia związane z użyciem i wykorzystaniem tych środków są obecnie regulowane głównie przepisami u.ś.p.b.b.p. Wskazany akt prawny stanowi refleks wyroków Trybunału Konstytucyjnego, w których stwierdzono niezgodność z Konstytucją RP przepisów rozporządzeń regulujących kwestie korzystania ze środków przymusu bezpośredniego i broni palnej⁹. W wyniku uchwalenia tej ustawy wprowadzono tożsame zasady stosowania tego rodzaju środków przez podmioty wymienione w art. 2 u.ś.p.b.b.p., tj.: funkcjonariuszy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego; funkcjonariuszy Agencji Wywiadu; funkcjonariuszy Służby Ochrony Państwa; funkcjonariuszy Służby Celno-Skarbowej; funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego; strażników Państwowej Straży Łowieckiej; strażników Państwowej Straży Rybackiej; funkcjonariuszy Policji; funkcjonariuszy i żołnierzy Służby Kontrwywiadu Wojskowego; funkcjonariuszy Służby Więziennej; funkcjonariuszy i żołnierzy Służby Wywiadu Wojskowego; strażników straży gminnych (miejskich); funkcjonariuszy Straży Granicznej; strażników Straży Leśnej; funkcjonariuszy Straży Marszałkowskiej; funkcjonariuszy straży ochrony kolei; funkcjonariuszy Straży Parku; żołnierzy Żandarmerii Wojskowej lub wojskowych organów porządkowych; pracowników ochrony uprawnionych do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej na podstawie przepisów ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia¹⁰; inspektorów Inspekcji Transportu Drogowego; członków służby porządkowej, o których mowa w ustawie z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych¹¹; pracowników zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich lub młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

Nie ulega wątpliwości, że ujednolicenie przepisów dotyczących środków przymusu bezpośredniego i broni palnej było działaniem ze wszech miar korzystnym i pożądanym. Posłużyło ono bowiem do zharmonizowania regulacji prawnej zagadnień związanych z ingerencją w wolność i prawa człowieka poprzez stosowanie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej i to w akcie prawnym rangi ustawy (co jest konieczne w świetle przepisów art. 31 ust. 3 Konstytucji RP). Doprowadziło również do wypraco-

⁹ W szczególności wyrok TK z dnia 10 marca 2010 r., U 5/07; wyrok TK z dnia 17 maja 2012 r., K 10/11.

¹⁰ T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2142 ze zm.

¹¹ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 2171.

wania standardów działania wielu grup podmiotów (nie tylko formacji ochronnych) w kwestii stosowania tych samych środków (choć niekiedy w różnym zakresie)¹².

Dostrzeżenia wymaga, że środki przymusu bezpośredniego to enumeratywnie wymienione w art. 12 ust. 1 u.ś.p.b.b.p. środki, które mogą zostać zastosowane (przez podmioty wyliczone w art. 2 u.ś.p.b.b.p.) wobec osoby (użycie środka przymusu bezpośredniego) bądź wobec zwierzęcia albo w celu zatrzymania, zablokowania lub unieruchomienia pojazdu lub pokonania przeszkody (wykorzystanie środka przymusu bezpośredniego) na zasadach i w granicach wyznaczonych przepisami u.ś.p.b.b.p. oraz aktów prawnych regulujących funkcjonowanie danego podmiotu uprawnionego do posługiwania się określonym środkiem albo środkami.

Wyjaśnić należy, że choć ustawodawca w u.ś.p.b.b.p. unormował: rodzaje środków przymusu bezpośredniego i broni palnej, przypadki i zasady ich używania i wykorzystywania, postępowanie przed i po ich użyciu i wykorzystaniu oraz dokumentowanie tych czynności, to jednak wprost nie odniósł się do ochrony wolności i praw człowieka podczas stosowania tych środków. Nie ulega jednak wątpliwości, że środki te – a tym bardziej broń palna – z istoty swej mogą być stosowane jedynie w przypadku zagrożenia (m.in. art. 6 ust. 1 czy art. 11 pkt 3 u.ś.p.b.b.p.) czy też naruszenia określonych dóbr prawnych (m.in. art. 11 pkt 4 i 5 u.ś.p.b.b.p.). Mają one służyć ochronie tych dóbr oraz ochronie wolności i praw człowieka, takich jak w szczególności: godność, wolność, prawo do życia, zdrowia czy chociażby mienia. Posłużenie się środkami przymusu bezpośredniego nie zawsze musi prowadzić do osiągnięcia zamierzonego celu w postaci minimalizacji czy wyeliminowania zagrożenia (ewentualnie naruszenia), bądź mimo osiągnięcia tego celu może prowadzić do naruszenia wolności i praw człowieka, choć najczęściej nie tego, któremu coś zagrażało, lecz tego, który stanowił zagrożenie bądź naruszał wolności lub prawa innej osoby.

Wydaje się zatem, że uchwalenie wskazanej ustawy nie skutkowało powstaniem kompleksowego rozwiązania prawnego, w tym w zakresie ochrony wolności i praw człowieka (m.in. godności) w związku z zastosowaniem środków przymusu bezpośredniego i broni palnej. Nadal bowiem wiele zagadnień dotyczących tej ochrony jest unormowanych w odrębnych aktach prawnych dla poszczególnych grup podmiotów upoważnionych do stosowania tych środków, co powoduje, że istnieje ryzyko, iż niektóre z istotnych kwestii zostały przez normodawcę pominięte. Ma to miejsce również w przypadku przywoływanej już godności, na którą, wobec jej doniosłości, powinno się zwracać szczególną uwagę.

¹² Można zatem uznać, że – co do zasady – zrealizowano cele, które przyświecały projektodawcom tej u.ś.p.b.b.p., a które wskazano m.in. w uzasadnieniu jej projektu (<http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=1140>, stan z dnia 16.11.2019 r.).

Na skutek nieuregulowania w u.ś.p.b.b.p. zagadnień związanych z ochroną wolności i praw człowieka (w szczególności godności) przy użyciu i wykorzystaniu środków przymusu bezpośredniego i broni palnej zasadne wydaje się odniesienie do regulacji prawnych statuujących poszczególne podmioty uprawnione do stosowania tych środków – celem ustalenia, czy przepisy te regulują ochronę godności, czy też na skutek jej pominięcia powstała luka prawna.

3. Ochrona godności przez poszczególne podmioty upoważnione do używania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej

W pierwszej kolejności odniosę się do Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu jako formacji wymienionych w punkcie 1 i 2 katalogu podmiotów upoważnionych do używania lub wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej z art. 2 u.ś.p.b.b.p., a następnie do kolejnych podmiotów – zgodnie z ich porządkiem przyjętym przez ustawodawcę w art. 2 u.ś.p.b.b.p.

Funkcjonowanie obu wskazanych wyżej formacji unormowano w przepisach tego samego aktu prawnego, tj. ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu¹³ (dalej ustawa o ABW i AW). W tekście tej ustawy kilkakrotnie użyto terminu godność. Przykładowo, w art. 15, dotyczącym wymagań stawianych szefom ABW i AW, w ust. 6 wskazano, że szefem każdej z tych służb może zostać osoba, która m.in. nie była sędzią, który orzekając, uchybił godności urzędu, sprzeniewierzając się niezawisłości sędziowskiej. W przepisie tym ustawodawca odniósł się jednak do godności urzędu sędziego, nie zaś funkcjonariusza czy szefa ABW i AW, a tym bardziej nie do ochrony godności człowieka.

W art. 47 ust. 1 wskazanej ustawy przytoczono treść roty ślubowania, składanego przez każdego funkcjonariusza ABW i AW przed podjęciem służby. Wypowiadając je, funkcjonariusz zobowiązuje się m.in. do strzeżenia godności i dobrego imienia służby. Co więcej, w świetle przepisów art. 80 ust. 2 ustawy o ABW i AW funkcjonariusz może wykonywać zajęcie zarobkowe poza służbą, m.in. jeśli nie narusza godności lub dobrego imienia służby oraz gdy przełożony posiadający uprawnienia w sprawach osobowych zezwoli na to funkcjonariuszowi (przy czym jest to uprawnienie, a nie obowiązek przełożonego).

W przepisach ustawy o ABW i AW nie znalazły się natomiast odniesienia do ochrony godności człowieka, w żadnym z jej wymiarów. Nie oznacza to jednak, że funkcjonariusze tych służb nie są zobowiązani do ochrony godności człowieka. W odniesieniu do ABW kwestie te zostały uregulowane w zasadach etyki zawodowej funkcjonariusza

¹³ T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2387 ze zm.

Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, stanowiących załącznik do zarządzenia nr 90 Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego z dnia 8 października 2018 r.¹⁴. Ten wewnętrznie obowiązujący akt prawny ma zapewnić, by funkcjonariusze wskazanej formacji wypełniali obowiązki służbowe przy poszanowaniu godności osób trzecich¹⁵. Ponadto w art. 144 ustawy o ABW i AW wskazano, że funkcjonariusz, niezależnie od odpowiedzialności karnej, ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za popełnione przestępstwa i wykroczenia. Zatem w przypadku stwierdzenia popełnienia przestępstwa czy wykroczenia, w związku z naruszeniem godności człowieka, wydaje się, że funkcjonariusz ABW i AW winien ponieść za to również odpowiedzialność dyscyplinarną. To przypuszczenie jest uzasadnione tym bardziej, że w art. 145 ust. 1 tej ustawy wskazano, że funkcjonariusz podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za naruszenia dyscypliny służbowej oraz w innych przypadkach określonych w ustawie. Sformułowanie to nie jest jednoznaczne. Można je bowiem interpretować wąsko (przyjmując, że odpowiedzialność dyscyplinarna będzie konsekwencją jedynie czynów, za które w ustawie przewidziano taką odpowiedzialność) bądź też szeroko (uznając, że niewypełnienie któregośkolwiek z ustawowych obowiązków funkcjonariusza może skutkować odpowiedzialnością dyscyplinarną). W tym miejscu warto dostrzec, że właśnie w ustawie (a dokładniej w rocie ślubowania) zawarto obowiązek przestrzegania zasad etyki zawodowej, zatem nieprzestrzeganie tych zasad, jako niewypełnianie ustawowego obowiązku funkcjonariusza, winno skutkować odpowiedzialnością służbową lub dyscyplinarną. W przeciwnym razie należałoby uznać, że zasady te nie są wiążące, co wypaczałoby sens ich istnienia. Niemniej jednak w przypadku tej służby ustawodawca nie wskazał wprost, że funkcjonariusze ponoszą odpowiedzialność dyscyplinarną za nieprzestrzeganie zasad etyki zawodowej, jak to ma miejsce w innych ustawach odnoszących się do formacji ochronnych¹⁶. Ponadto, zgodnie z § 5 wskazanego zarządzenia samych funkcjonariuszy powinna cechować godność osobista. Można zatem domniemywać, że funkcjonariuszem może zostać osoba szanowana, ciesząca się dobrym imieniem.

W przypadku kolejnego z podmiotów wymienionych w art. 2 u.ś.p.b.b.p., tj. Służby Ochrony Państwa, ustawodawca (poza analogicznym do wcześniej przywołanej ustawy wymogiem stawianym przyszłym komendantom i ich zastępcom, tj. nieuchybień godności urzędu sędziego) w art. 19 ust. 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Służbie Ochrony Państwa¹⁷ (dalej ustawa o SOP) wprost wyartykułował obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka przez funkcjonariuszy tej służ-

¹⁴ Dz. Urz. ABW z 2018 r., poz. 41 ze zm.

¹⁵ Zob. § 6 zarządzenia nr 90 Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

¹⁶ M.in. wskazano na to w art. 132 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 161 ze zm.).

¹⁷ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 828 ze zm.

by. W tym przypadku przywołano zatem godność osobową człowieka. W dalszej części ustawy, tj. w art. 74, odniesiono się do godności w rocie ślubowania funkcjonariusza. W tym przypadku – podobnie jak we wcześniej wymienionych formacjach – ochrona dotyczy godności służby.

W § 4 zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy SOP¹⁸ określono ponadto bardzo ogólnie, że obowiązkiem funkcjonariusza realizującego zadania służbowe jest przestrzeganie praw człowieka. Należy zatem uznać, że również godności w obu jej wymiarach. W art. 209 ust. 1 ustawy o SOP wskazano zaś, że funkcjonariusz podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za naruszenie dyscypliny służbowej lub nieprzestrzeganie zasad etyki zawodowej, wobec czego wiążący charakter tych zasad nie budzi żadnych wątpliwości. Naruszenie zasad etyki skutkuje bowiem odpowiedzialnością dyscyplinarną niezależnie od jakiegokolwiek innej odpowiedzialności funkcjonariusza tej służby.

Wśród podmiotów upoważnionych do używania i wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej wymieniono także Krajową Administrację Skarbową. Zgodnie z przepisami art. 78 ust. 2 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej¹⁹ (dalej ustawa o KAS) funkcjonariusze administracji celno-skarbowej nie powinni naruszać godności osobistej osoby przeszukiwanej. Ponadto w art. 134 ust. 1 tej ustawy ustawodawca wprowadził obowiązek poszanowania przez funkcjonariuszy godności człowieka oraz respektowania innych praw i wolności obywatelskich w toku wykonywania czynności służbowych. Dostrzeżenia wymaga, że „wykonywanie czynności służbowych” obejmuje o wiele więcej czynności niż samo „przeszukiwanie”, które mieści się *de facto* w granicach pierwszego ze wskazanych pojęć. Niemniej jednak z racji charakteru czynności, jaką jest przeszukiwanie osoby, należy ocenić pozytywnie działanie ustawodawcy polegające na uwypukleniu konieczności poszanowania godności osobistej osoby przeszukiwanej. Nie jest natomiast jasne, jak należy rozumieć pojęcie „powinności” nienaruszania godności osobistej w zestawieniu z „obowiązkiem” poszanowania godności człowieka. Z literalnej wykładni przepisów, w których użyto tych dwóch pojęć, nie wynika bowiem, czy ustawodawca świadomie i celowo użył różnych terminów, czy też potraktował je synonimicznie.

W treści roty ślubowania funkcjonariusza przytoczonej w art. 159 ust. 1 wskazanej ustawy uregulowano strzeżenie godności funkcjonariusza. Do ochrony godności odniesiono się także w zasadach etyki funkcjonariusza Służby Celno-Skarbowej²⁰. Co istotne,

¹⁸ Załącznik do zarządzenia Komendanta SOP z dnia 26 lutego 2018 w sprawie „Zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy Służby Ochrony Państwa”.

¹⁹ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 768 ze zm.

²⁰ Załącznik do zarządzenia Nr 1 Szefa Krajowej Administracji Celno-Skarbowej z dnia 4 stycznia 2019 r., https://www.mazowieckie.kas.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=c7b70858-2542-4be0-81fc-29aefe7fcd5_e&groupId=3554560, stan z dnia 28.11.2019 r.

w przypadku tej służby wyjaśniono, w jaki sposób ma być realizowana godność jako wartość. Normodawca, nawiązując do niej, połączył w całość ochronę godności osobowej, osobistej i godności służby. Jasne jest także, że zasady etyki są wiążące. Zgodnie bowiem z przepisami art. 12d ust. 1 pkt 5 ustawy o KAS minister właściwy do spraw finansów publicznych nadzoruje realizację zadań KAS w zakresie przestrzegania zasad etyki zawodowej przez funkcjonariuszy oraz pracowników zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych KAS. Celem tego nadzoru jest zaś analizowanie, eliminowanie i ujawnianie naruszeń prawa lub zasad etyki zawodowej, egzekwowanie działania zgodnego z przepisami prawa oraz z zasadami etyki zawodowej, w związku z koniecznością zapewnienia przestrzegania praw i wolności człowieka i obywatela²¹. Należy zatem przyjąć, że w przypadku funkcjonariuszy administracji celno-skarbowej mamy do czynienia z rozwiązaniem prawnym zapewniającym ochronę wielu aspektów godności. Wykorzystanie przez ustawodawcę zróżnicowanego aparatu pojęciowego prowadzi jednak do wniosku, że zakres tej ochrony może być różny.

Następnym w katalogu z art. 2 u.s.p.b.b.p. podmiotem upoważnionym do używania i wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej jest Centralne Biuro Antykorupcyjne. Z wymienionych w art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym²² (dalej ustawa o CBA) wymagań na stanowisko Szefa Centralnego Biura Antykorupcyjnego i jego zastępcy wynika, że ustawodawca w przepisie tym wprowadził, tożsamy z przedstawionymi już we wcześniej przywołanych ustawach, wymóg, by osoby ubiegające się o wskazane stanowisko nie były sędzią, który orzekając, uchybił godności urzędu.

W art. 13 ust. 4 ustawy o CBA wprowadzono obowiązek poszanowania godności ludzkiej przez funkcjonariuszy CBA podczas wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych, kontrolnych i analityczno-informacyjnych oraz czynności wykonywanych na polecenie sądu lub prokuratora. Ponadto w art. 39 ust. 2a tej ustawy wskazano, że oględziny (przeprowadzane na skutek potrzeby ustalenia stanu obiektów lub innych składników majątkowych) powinny być dokonane m.in. z zachowaniem umiaru i poszanowania godności osób, których ta czynność dotyczy. Wydaje się, że oględziny wchodzą w zakres czynności służbowych z art. 13 ust. 4 ustawy o CBA, jednakże z uwagi na specyfikę tej czynności powtórzenie obowiązku poszanowania godności wydaje się celowe, choć w przypadku przeszukania (na podstawie art. 78 ust. 2 ustawy o KAS) można to uznać za bardziej uzasadnione (gdyż czynność ta odnosi się bezpośrednio do osoby). Co więcej, w art. 51 ust. 1 ustawy o CBA w rocie ślubowania funkcjonariusza wymieniono przysięgę strzeżenia godności i dobrego imienia służby, co

²¹ Art. 12d ust. 3 ustawy o KAS.

²² T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1921.

jest niezmiernie ważne zwłaszcza z uwagi na zadania, jakie przypisano CBA, i rolę, jaką formacja ta ma pełnić.

Odnosząc się do zasad etyki zawodowej funkcjonariusza, dostrzec należy, że na stronie internetowej CBA jest zamieszczony kodeks etyki funkcjonariusza CBA²³. Nie jest jasny jego status prawny wobec uchylenia statutu Centralnego Biura Antykorupcyjnego, stanowiącego załącznik do zarządzenia nr 32 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 marca 2007 r. w sprawie nadania statutu Centralnemu Biuru Antykorupcyjnemu²⁴, na podstawie którego został on wydany. Warto jednak odnieść się do niego, ponieważ w kodeksie tym nawiązano zarówno do godności osobistej jako przymiotu funkcjonariusza CBA (§ 4), poszanowania godności osób trzecich przy wykonywaniu zadań służbowych (§ 6), jak i godności funkcjonariusza (§ 5). Co ciekawe, jest to jedyny z przywołanych kodeksów etyki, w którym (w § 5) zdefiniowano godność funkcjonariusza: godność funkcjonariusza Centralnego Biura Antykorupcyjnego to wartość wpływająca z szacunku dla samego siebie, poczucia dumy z przynależności do służby i podjęcia szczególnych zobowiązań wobec Rzeczypospolitej Polskiej.

Kolejną formacją, która może używać i wykorzystywać środki przymusu bezpośredniego i broń palną, jest Państwowa Straż Łowiecka. Przepisy regulujące jej status zawarto w ustawie z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie²⁵ (dalej Prawo łowieckie). Choć w akcie tym nie odniesiono się do ochrony godności podczas wykonywania obowiązków służbowych przez strażników, to w art. 39 ust. 7 Prawa łowieckiego ustawodawca wprowadził obowiązek odpowiedniego stosowania przepisów o Policji do wykonywania przez strażników Straży Łowieckiej uprawnień przysługujących im przy wykonywaniu zadań powierzonych tej formacji. Analogiczne rozwiązanie prawne – dotyczące strażników Państwowej Straży Rybackiej – znalazło się w art. 23a ust. 5 ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym²⁶.

Niezbędne jest więc przybliżenie przepisów dotyczących ochrony godności przez Policję – kolejny z podmiotów uprawnionych do stosowania wskazanych wyżej środków. Już na początku (tj. w art. 14 ust. 3) ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji²⁷ nałożono na policjantów obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka w toku wykonywania czynności służbowych, co pokazuje, jak ważna jest ta kwestia dla Policji – szczególnej formacji, pełniącej służebną rolę wo-

²³ Załącznik do decyzji nr 48/07 Szefa Centralnego Biura Antykorupcyjnego z dnia 21 listopada 2007 r. w sprawie Kodeksu etyki zawodowej funkcjonariusza Centralnego Biura Antykorupcyjnego (Dz. Urz. CBA z 2007 r., Nr 2, poz. 65).

²⁴ Zarządzeniem nr 56 Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 lipca 2009 r. w sprawie nadania statutu Centralnemu Biuru Antykorupcyjnemu (M. P. z 2009 r., Nr 47, poz. 688).

²⁵ T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2033 ze zm.

²⁶ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 2168.

²⁷ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 161 ze zm.

bec społeczeństwa. Zgodnie z przepisami art. 27 ust. 1 ustawy o Policji, składając ślubowanie, policjant zobowiązuje się m.in. do strzeżenia godności i dobrego imienia służby.

W § 4 zasad etyki zawodowej policjanta²⁸ wskazano, że policjant we wszystkich swoich działaniach ma obowiązek poszanowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka, w szczególności wyrażający się w: 1) respektowaniu prawa każdego człowieka do życia; 2) zakazie inicjowania, stosowania i tolerowania tortur bądź niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Ponadto z § 14 zasad wynika, że stosunek policjanta do innych policjantów powinien być oparty na przestrzeganiu zasad poprawnego zachowania, poszanowania godności, a także tolerancji w zakresie nienaruszającym porządku prawnego. Zatem obowiązkiem funkcjonariuszy jest poza ochroną godności osobowej i osobistej osób (w których dobra ingeruje ta formacja i osób, które ma chronić, podejmując czynności służbowe) oraz godności służby, także poszanowanie godności innych funkcjonariuszy. Zgodnie z przepisami art. 132 ust. 1 ustawy o Policji za nieprzestrzeganie zasad etyki zawodowej policjant odpowiada dyscyplinarnie, co nie pozostawia wątpliwości w odniesieniu do charakteru zasad etyki zawodowej policjanta.

Prawodawca uregulował także ochronę godności w przepisach dotyczących działania Służby Więziennej. Zgodnie z art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej²⁹ (dalej ustawa o Służbie Więziennej) do podstawowych zadań Służby Więziennej należy zapewnienie osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym, a także osobom, wobec których są wykonywane kary pozbawienia wolności i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności, m.in. poszanowania godności tych osób. O kardynalnym znaczeniu ochrony godności przez funkcjonariuszy Służby Więziennej świadczy również wskazanie w art. 27 tej ustawy, wśród podstawowych wymagań wobec funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, obowiązku szanowania praw i godności osób pozbawionych wolności w postępowaniu wobec tych osób. Szczególne uwzględnienie poszanowania godności ludzkiej jest również jednym z kluczowych elementów roty ślubowania funkcjonariusza Służby Więziennej przytoczonej w art. 41 ust. 1 ustawy. Co więcej – w art. 230 ust. 3 pkt 3 ustawy o Służbie Więziennej wprost wymieniono niehumanitarne traktowanie, uwłaczające godności osób pozbawionych wolności, jako jeden ze sposobów naruszenia dyscypliny służbowej, skutkujący odpowiedzialnością dyscyplinarną funkcjonariusza Służby Więziennej.

Następną formacją uprawnioną do użycia i wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej jest straż gminna. W ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r.

²⁸ Zarządzenie Nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „Zasad etyki zawodowej policjanta” (Dz. Urz. KGP. z 2004 r., Nr 1, poz. 3).

²⁹ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1427 ze zm.

o strażach gminnych³⁰ (dalej ustawa o strażach gminnych) już w art. 1 ust. 2 określono, że straż ta spełnia służebną rolę wobec społeczności lokalnej, wykonując swe zadania z poszanowaniem godności i praw obywateli. W art. 27 wymienionej ustawy powtórzo- no obowiązek poszanowania godności obywateli oraz dodano obowiązek poszanowania godności własnej strażników. Ponadto w pkt 7 wskazanego artykułu wśród obowiązków strażnika odwołano się do zachowania się z godnością w czasie pracy i poza nią. Wydaje się, że zabieg ten ma na celu zapewnienie dbałości o wizerunek straży, co ma prowadzić do wzrostu społecznego zaufania do strażników oraz poczucia bezpieczeństwa.

W art. 12 ust. 1 ustawy o strażach gminnych wprowadzono zaś obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka przez strażników w toku wykonywania określonych enumeratywnie czynności (m.in. udzielania pomocy, zwracania uwagi, ostrzegania lub stosowania innych środków oddziaływania wychowawczego; legitymowania osób w uzasadnionych przypadkach w celu ustalenia ich tożsamości; ujęcia osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia i niezwłocznego doprowadzenia do najbliższej jednostki Policji itd.). Ponadto, zgodnie z wytycznymi z tego przepisu, czynności te powinny być wykonywane w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby, wobec której zostają podjęte.

Inną formacją ochronną uprawnioną do używania i wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej jest Straż Graniczna. Zgodnie z przepisami art. 9 ust. 5 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej³¹ (dalej ustawa o Straży Granicznej) funkcjonariusze w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania godności oraz przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela. Obowiązek poszanowania praw i godności innych osób przez funkcjonariuszy Straży Granicznej został powtórzony w zasadach etyki zawodowej funkcjonariuszy Straży Granicznej³². Z zasad tych wynika również, że funkcjonariusz „ma poczucie godności własnej”³³. Sformułowanie to – o ile odnosi się do godności osobistej – budzi wątpliwości, ponieważ wydaje się, że poczucia tej godności nie można odgórnie narzucić.

W art. 33 ust. 1 ustawy o Straży Granicznej, w ślubowaniu funkcjonariusza, także znalazła się ochrona godności – z kontekstu można wnosić, że przepis odnosi się do godności służby. Nieprzestrzeganie godności i dobrego imienia służby zostało wymienione w art. 135 ust. 1 ustawy jako przesłanka odpowiedzialności dyscyplinarnej funk-

³⁰ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1795.

³¹ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 147 ze zm.

³² Zarządzenie Nr 11 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 20 marca 2003 r. w sprawie Zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy Straży Granicznej (Dz. Urz. KGSG z 2003 r., Nr 1, poz. 7).

³³ *Ibidem*.

cjonariusza, przy czym z ust. 2 tego samego artykułu wynika, że niedopełnienie obowiązków funkcjonariusza wynikających ze złożonego ślubowania, a także przepisów ustawy o Straży Granicznej i przepisów wydanych na jej podstawie również stanowi naruszenie dyscypliny służbowej (zatem odnosi się to m.in. do obowiązku respektowania godności oraz przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela).

W art. 11 ustawy z dnia 26 stycznia 2018 r. o Straży Marszałkowskiej³⁴ wprowadzono obowiązek poszanowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka przez funkcjonariusza Straży Marszałkowskiej w czasie wykonywania czynności służbowych. W związku z powyższym przyjąć należy, że naruszenie obowiązku poszanowania godności ludzkiej w czasie wykonywania czynności służbowych będzie stanowiło nieprawidłowe wykonanie czynności służbowej, co zgodnie z przepisami art. 101 ust. 2 pkt 2 wskazanej ustawy stanowi naruszenie dyscypliny służbowej, za które funkcjonariusz podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Możliwość użycia i wykorzystania środków przymusu bezpośredniego przysługuje także w zakresie określonym przepisami u.ś.p.b.b.p. straży ochrony kolei. Formacja ta działa na zasadach określonych w przepisach ustawy z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym³⁵. Ani jednak w przepisach tego aktu prawnego, ani też w przepisach rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 14 lipca 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania oraz sposobu organizacji straży ochrony kolei³⁶ nie odniesiono się do ochrony godności (czy szerzej – wolności i praw człowieka). Niemniej jednak w art. 60 ust. 7 i 8 ustawy o transporcie kolejowym prawodawca wprowadził obowiązek odpowiedniego zastosowania przepisów o Policji do wykonywania przez funkcjonariusza straży ochrony kolei czynności określonych we wskazanych przepisach.

Obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka przez żołnierzy Żandarmerii Wojskowej znalazł się natomiast w art. 23 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych³⁷. W ustawie tej nie odniesiono się natomiast do odpowiedzialności za nieprzestrzeganie tego obowiązku.

Ustawodawca nawiązał również do ochrony godności w służbach porządkowych i informacyjnych. Na tych służbach (działających na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych³⁸), w zakresie przysługujących im uprawnień, ciąży powinność poszanowania godności ludzkiej oraz innych

³⁴ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1940 ze zm.

³⁵ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 710 ze zm.

³⁶ Dz. U. Nr 164, poz. 1718 ze zm.

³⁷ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 518 ze zm.

³⁸ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 2171.

dóbr osobistych osoby, wobec której są podejmowane określone czynności³⁹. Samo brzmienie wskazanego przepisu i zastosowanie spójnika „oraz” wskazuje, że ustawodawca, omyłkowo przywołując godność ludzką, miał na uwadze godność osobistą człowieka, która jest dobrem osobistym. Ochrona godności dotyczy jednak – w tym przypadku – tylko realizacji enumeratywnie wyliczonych uprawnień tych służb (wymienionych w art. 20 ust. 1 ustawy), nie zaś wszelkich działań przez nie podejmowanych. Nie dotyczy zatem – *explicite* – przypadków użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej, które mogą być stosowane w sytuacjach, o których mowa w art. 11 pkt 1 i 2. Niemniej jednak należy uznać, że choć ustawodawca nie wymienił tego wprost, to ochrona tych wartości w związku z zastosowaniem środków przymusu bezpośredniego i broni palnej powinna być tym bardziej zagwarantowana.

Odnosząc się do pracowników zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich lub młodzieżowych ośrodków wychowawczych, wskazać należy, że w § 57 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich⁴⁰ wprowadzono obowiązek zapewnienia wychowankowi w trakcie pobytu w zakładzie poszanowania godności osobistej. Zatem również w przypadku użycia środków określonych w przepisach u.ś.p.b.b.p. ochrona tej godności winna być realizowana. Z uwagi na fakt, że nie wyjaśniono zasad odpowiedzialności za niewykonywanie tego obowiązku, jego niewypełnianie winno być sankcjonowane na zasadach ogólnych⁴¹ oraz w sposób właściwy dla stosunku pracy, na podstawie którego został zatrudniony dany pracownik⁴².

W przepisach dotyczących funkcjonowania niektórych podmiotów wymienionych w art. 2 u.ś.p.b.b.p. pominięto jednak zupełnie kwestie ochrony godności. Sytuacja taka ma miejsce w przypadku:

- 1) ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego⁴³,
- 2) ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach⁴⁴, w której uregulowano status Straży Leśnej,
- 3) ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁴⁵ (w której uregulowano status funkcjonariuszy straży parku) oraz w przepisach rozporządzenia Rady Mini-

³⁹ Art. 20 ust. 4 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych.

⁴⁰ T.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 487.

⁴¹ Tu m.in. odpowiedzialność odszkodowawcza na zasadach określonych w przepisach ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1145).

⁴² M.in. zgodnie z przepisami ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1040 ze zm.).

⁴³ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 687 ze zm.

⁴⁴ T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2129 ze zm.

⁴⁵ T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1614 ze zm.

strów z dnia 16 listopada 2004 r. w sprawie sposobu i trybu legitymowania, zatrzymywania i dokonywania kontroli przez funkcjonariuszy straży parku oraz sposobu i trybu legitymowania przez pracowników służby parków krajobrazowych⁴⁶,

- 4) ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia⁴⁷ (w której zgodnie z art. 36 ust. 1 pracownikom ochrony powierzono m.in. możliwość ujęcia w granicach obszarów lub obiektów chronionych lub poza ich granicami osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia ludzkiego, a także chronionego mienia, w celu niezwłocznego oddania tych osób Policji, a także użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej) oraz w przepisach rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 2013 r. w sprawie szczegółowego trybu działań pracowników ochrony⁴⁸ (w którym uregulowano procedurę ujęcia osób stwarzających, w sposób oczywisty, bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia ludzkiego, a także chronionego mienia, w celu niezwłocznego oddania tych osób Policji przez pracowników ochrony),
- 5) ustawy z dnia z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym⁴⁹, regulującej funkcjonowanie Inspekcji Transportu Drogowego.

Nie oznacza to, że wskazane wyżej podmioty nie są zobligowane do ochrony godności, niemniej jednak ten obowiązek nie został skonkretyzowany tak, jak ma to miejsce w przypadku omówionych wcześniej podmiotów, co wskazuje na istnienie pewnej luki prawnej. Uprawnieni do stosowania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej są zaś zmuszani do posilkowania się w tym zakresie przepisami ogólnymi, odnoszącymi się do ochrony wolności i praw człowieka, co w praktyce może okazać się trudne czy wręcz niewystarczające.

4. Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania, stwierdzić należy, że zastosowanie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej może prowadzić do szeroko zakrojonej ingerencji w wolności i prawa człowieka. Co do zasady ma ona służyć ochronie wolności i praw człowieka takich jak: godność, wolność, prawo do życia, zdrowia czy mienia. Niemniej jednak ochrona osób zagrożonych czy osób, których wolności i prawa są naruszane, może nierzadko prowadzić do naruszenia w szczególności godności osób, wobec których środki te są stosowane. Tym bardziej dziwi fakt, że ustawodawca, uchwalając u.s.p.b.b.p., nie uregulował w niej wprost ochrony wolności i praw człowieka (w tym

⁴⁶ Dz. U. Nr 254, poz. 2536.

⁴⁷ T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2142 ze zm.

⁴⁸ Dz. U. z 2013 r., poz. 1681.

⁴⁹ T.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 2140 ze zm.

w szczególności godności). Można przyjąć, że ochronie tej ma służyć jedna z kluczowych zasad w polskim porządku prawnym, tj. wymieniona w art. 6 ust. 1 u.ś.p.b.b.p. zasada proporcjonalności. W świetle znaczenia ochrony wolności i praw człowieka w demokratycznym państwie prawnym wydaje się jednak, że zasadne byłoby uwypuklenie tej ochrony poprzez wprowadzenie przepisów odnoszących się do niej w miejsce posiłkowania się wskazaną wyżej zasadą.

Dostrzeżenia wymaga również, że z przedstawionych regulacji prawnych dotyczących poszczególnych podmiotów uprawnionych do używania i wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej wynika, iż w większości z przywołanych aktów prawnych wprowadzono obowiązek, zadanie czy powinność ochrony różnych aspektów godności (głównie: godności osobowej lub osobistej – funkcjonariusza lub osoby, wobec której środki te są używane, godności służby, godności funkcjonariusza). Na podstawie przywołanych przepisów można wnioskować, że przyjmuje się różne rozwiązania dotyczące ochrony godności:

- a) w ustawie lub rozporządzeniu wprowadza się wprost obowiązek jej ochrony z dookreśleniem, jakiego aspektu godności dotyczy ta ochrona bądź bez tego dookreślania;
- b) obowiązek ochrony godności zawiera się w przepisach dotyczących etyki zawodowej (rozwiązanie to może być samodzielne bądź może być uzupełnieniem regulacji dotyczącej ochrony godności w przepisach powszechnie obowiązujących);
- c) w przepisach odnoszących się do danej formacji zawiera się odwołanie do odpowiedniego stosowania w tym zakresie przepisów o Policji – te zaś odnoszą się wprost do ochrony godności;
- d) pomija się te kwestie.

Podkreślić również należy, że ochrona ta (o ile została przewidziana) jest łączona z wypełnianiem konkretnych czynności służbowych albo ogólnie – z wykonywaniem zadań czy obowiązków służbowych. W tym ostatnim przypadku można przyjąć, że odnosi się to również do używania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej (gdyż środki te mogą być stosowane właśnie w ramach i w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych). Natomiast w sytuacji gdy ustawodawca wskazuje na ochronę godności jedynie w przypadku wykonywania określonych czynności służbowych, możliwe wydaje się zastosowanie wniosku *argumentum a minori ad maius* i uznanie, że skoro zabronione jest naruszanie godności w przypadku np. przeszukania osoby, to tym bardziej zabronione będzie w przypadku zastosowania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej.

Pozostaje jednak pytanie: czy istnieje obowiązek ochrony godności w sytuacjach, gdy ustawodawca w ogóle nie odniósł się w przepisach statuujących dany podmiot do jej

ochrony? Odpowiedź na to pytanie powinna być twierdząca. Obowiązek ochrony godności osób, wobec których stosowane są środki przymusu bezpośredniego lub broń palna, wywodzić wtedy należy z innych przepisów powszechnie obowiązujących (poczynając już od Konstytucji RP), zaś odpowiedzialność za naruszenie godności powinna być wtedy ponoszona na zasadach ogólnych. Niemniej jednak czym innym jest naruszenie godności skutkujące np. odpowiedzialnością odszkodowawczą z tego tytułu, czym innym zaś jest wyrażony wprost obowiązek ochrony godności osób, wobec których stosowane są wymienione wyżej środki. Może się on bowiem łączyć z odpowiedzialnością służbową lub dyscyplinarną (która nie jest dorozumiana).

Z uwagi na kardynalne znaczenie godności, zapewnienie jej ochrony przez podmioty upoważnione do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej uznać należy za niezmiernie ważne. Nie dziwi więc fakt, że wymagania dotyczące ochrony godności, stawiane podmiotom administrującym, są bardzo wysokie. W judykaturze zwraca się uwagę, że „obowiązek poszanowania godności człowieka powinien być realizowany przez władze publiczne przede wszystkim tam, gdzie Państwo działa w ramach imperium, realizując swoje zadania represyjne, których wykonanie nie może prowadzić do większego ograniczenia praw człowieka i jego godności, niż to wynika z zadań ochronnych i celu zastosowanego środka”⁵⁰. Wobec powyższego za korzystne należałoby uznać wprowadzenie do u.s.p.b.b.p. przepisów odnoszących się do ochrony wolności i praw człowieka, w tym w szczególności jego godności.

Bibliografia

I. Źródła

A) Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1145).

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1040 ze zm.).

Ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 2168).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 161 ze zm.).

Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 147 ze zm.).

Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2129 ze zm.).

Ustawa z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2033 ze zm.).

Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2142 ze zm.).

⁵⁰ Wyrok SN z dnia 2 października 2007 r., II CSK 269/07, LEX nr 440384; por. także: wyrok SA w Katowicach z dnia 7 listopada 2012 r. I ACa 702/12, LEX nr 1239894; wyrok SA w Łodzi z dnia 21 lutego 2013 r., I ACa 1184/12, LEX nr 1311989.

- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1795).
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 518 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 2140 ze zm.).
- Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2387 ze zm.).
- Ustawa z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 710 ze zm.).
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1614 ze zm.).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1921).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 687 ze zm.).
- Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 2171).
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1427 ze zm.).
- Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1834 ze zm.).
- Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 768 ze zm.).
- Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Służbie Ochrony Państwa (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 828 ze zm.).
- Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o Straży Marszałkowskiej (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1940 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 487).
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 14 lipca 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania oraz sposobu organizacji straży ochrony kolei (Dz. U. Nr 164, poz. 1718 ze zm.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 listopada 2004 r. w sprawie sposobu i trybu legitymowania, zatrzymywania i dokonywania kontroli przez funkcjonariuszy straży parku oraz sposobu i trybu legitymowania przez pracowników służby parków krajobrazowych (Dz. U. Nr 254, poz. 2536).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 2013 r. w sprawie szczegółowego trybu działań pracowników ochrony (Dz. U. z 2013 r., poz. 1681).
- Zarządzenie Nr 11 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 20 marca 2003 r. w sprawie Zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy Straży Granicznej (Dz. Urz. KGSG z 2003 r., Nr 1, poz. 7).
- Zarządzenie Nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „Zasad etyki zawodowej policjanta” (Dz. Urz. KGP z 2004 r., Nr 1, poz. 3).
- Decyzja nr 48/07 Szefa Centralnego Biura Antykorupcyjnego z dnia 21 listopada 2007 r. w sprawie Kodeksu etyki zawodowej funkcjonariusza Centralnego Biura Antykorupcyjnego (Dz. Urz. CBA z 2007 r., Nr 2, poz. 65).
- Zarządzenie nr 56 Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 lipca 2009 r. w sprawie nadania statutu Centralnemu Biuru Antykorupcyjnemu (M.P. z 2009 r., Nr 47, poz. 688).
- Zarządzenia Komendanta SOP z dnia 26 lutego 2018 w sprawie „Zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy Służby Ochrony Państwa”, <https://www.sop.gov.pl/download/1/1809/ZarzadzenieNr92018.pdf>, stan z dnia 8 grudnia 2019 r.
- Zarządzenie nr 90 Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego z dnia 8 października 2018 r. (Dz. Urz. ABW z 2018 r., poz. 41 ze zm.).

Zarządzenie Nr 1 Szefa Krajowej Administracji Celno-Skarbowej z dnia 4 stycznia 2019 r., https://www.mazowieckie.kas.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=c7b70858-2542-4be0-81fc-29aefe7fed5e&groupId=3554560, stan z dnia 28 listopada 2019 r.

B) Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2005 r., SNO 28/05, LEX nr 471989.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 października 2007 r., II CSK 269/07, LEX nr 440384.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 marca 2010 r., U 5/07.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 maja 2012 r., K 10/11.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 7 listopada 2012 r., I ACa 702/12, LEX nr 1239894.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 21 lutego 2013 r., I ACa 1184/12, LEX nr 1311989.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 stycznia 2019 r., III APa 59/18, LEX nr 2630493.

C) Inne źródła

<http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=1140>, stan z dnia 16.11.2019 r.

Katechizm Kościoła Katolickiego, <http://www.katechizm.opoka.org.pl/>, dostęp 15.04.2020 r.

II. Literatura

Borski M., *Godność człowieka jako wartość uniwersalna*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2014, nr 3.

Complak K. (red.), *Godność człowieka jako kategoria prawa: opracowania i materiały*, Centrum Handlu i Poligrafii, Wrocław 2001.

Duniewska Z., *Polisemia godności w terminologii prawniczej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2005, t. LXXI.

Duniewska Z., *Poszanowanie i ochrona godności człowieka w działaniach podmiotów administrujących*, „Ius et Administratio” 2005, z. 4, vol. 8.

Duniewska Z., *Zasada ochrony godności człowieka*, [w:] M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

Gawryluk M., *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, LexisNexis 2012.

Granat M., *Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 8.

Izdebski H., Zieliński J.M., *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

Kojder A., *Godność i siła praw*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2001.

Kuczyński T., *Odpowiedzialność funkcjonariuszy służb zmilitaryzowanych za przewinienia dyscyplinarne mniejszej wagi*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2012, nr 6.

Mazurek F.J., *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001.

Miruć A., *Godność człowieka jako wyznacznik prawa administracyjnego stanowionego na szczeblu centralnym*, [w:] J. Zimmermann (red.), *Aksjologia prawa administracyjnego Tom I*, Wolters Kluwer Polska 2017.